

Inleiding tot het evangelie van Johannes

door: W. Kelly

Johannes

De vier evangeliën zijn vier overeenstemmende getuigenissen van de Heer Jezus Christus en als zodanig kostbaar. Maar we moeten ze niet bekijken als alleen maar elkaar verklarende en aanvullende getuigenissen. Door hun onderscheiden aard en doel voor ogen te houden krijgen we een volledige blik op de Heer Jezus.

Zoals een biograaf ons iemands huiselijke of politieke leven kan geven, moeten wij, om die mens volledig te kennen, vanuit alle gezichtspunten beschouwen. Voor elke gezichtspunt worden bijzondere gebeurtenissen aangehaald, maar ook bepaalde omstandigheden in tijdens dezelfde gebeurtenissen. Dat zien wij ook in de vier evangeliën. Als dit noodzakelijk of wenselijk is voor een normaal mens, hoe veel te meer zullen wij dit vinden als ons het leven wordt beschreven van de Heer Jezus Christus die zoveel betrekkingen heeft, zowel met God als met de mens. De Heilige Geest die sprak in de profeten en in de andere geschriften van de Bijbel, had dit al gedaan vóór de evangelisten. In 1 Kronieken bijvoorbeeld zien we David in een ander licht dan in 1 en 2 Samuel. In Samuel vinden wij zijn algemene geschiedenis. In 1 Kronieken zien wij hem niet in alle gebeurtenissen van zijn leven, maar in die gebeurtenissen die hem maken tot een type van de Heer die Davids Zoon is. Dat vinden we ook in 2 Kronieken wat Salomo betreft. Daar staat niet zijn hele geschiedenis zoals in 1 Koningen. In Kronieken worden we niet aan zijn zonden herinnerd, want de Heilige Geest gebruikte de pen van de schrijver niet als geschiedschrijver zoals hij Salomo in 2 Kronieken beschreef. Hij stelde hem meer voor als een beeld van Hem die de grote Zoon van David en Koning van Israël is in zijn volle schoonheid; de trots van zijn volk en het voorwerp van de wens van de hele aarde.

Dit alles is alleen volheid en verscheidenheid en niet een gebrek aan overeenstemming; wij moeten de volmaaktheid van de wijsheid van God bewonderen in zijn heilig Woord in deze dingen. De wegen van de Heer in deze verscheidenheid is al volmaaktheid. Welk pad Hij bewandeld. Welke betrekking Hij ook vervult. Welke genegenheid Zijn ziel ook vervuld, al is het verschillend, alles is volmaakt. Als wij Hem zien in de bewuste verhevenheid van de Zoon van God of in de medegevoelens van de Zoon des Mensen, in Joodse betrekking in Matteüs, of meer algemeen als onder

mensen zoals in Lukas, of als de dienstknecht in de verschillende noden van zondaars als in Markus. Of als de eenzame vreemdeling van de hemel in Johannes; toch is alles volmaaktheid. Dit te zien en na te gaan is voor de discipel voordeel en blijdschap. *“Wonderbaar Zijn uw getuigenissen, daarom bewaard ze mijn ziel”* (Ps.119:129).

Het evangelie van Johannes of “naar Johannes” dat is die vorm of dat karakter dat de Heilige Geest behaagde door Johannes mee te delen. Dit deel van de schrift is voor de gelovigen zeer kostbaar. Velen hebben dit evangelie zo genoten, misschien zonder te weten waarom. Want de juistheid van onze geestelijke smaak en wens gaat dikwijls uit boven ons verstand. En dat is goed. Maar eerst enkele voorafgaande dingen die ons een beter verstaan en genot geven. De Heer bewaren ons en leidde onze gedachten. Uit Israëls geschiedenis mogen zij hebben geleerd hoe geheel afhankelijk zij waren van alle bronnen die God in zichzelf had, buiten en onafhankelijk van hun eigen systeem. Want door die hulpbron waren zij in alle tijden van hun geschiedenis ondersteund en geleid. Vader Abram was geroepen door de soevereine genade, (Joz. 24:2-3). Gods eigen hand had hen in Egypte beschermd en uitermate vermenigvuldigd, (Ex. 1:12). In de eenzaamheid waar Israël niet gekend was, werd Mozes voorbereid om de bevrijder uit Egypte te worden. De reis door de hele woestijn had hun totale afhankelijkheid aangetoond van God. Door zijn Geest en niet door kracht en macht versloeg Jozua de volken van Kanaän. Later in andere omstandigheden gebeurde hetzelfde. Het zwaard van Jozua dat Gods trouw aan de belofte aan Abraham waar maakte, was nauwelijks in de schede en de zegen van God aan Israël toevertrouwd, of de zegen ging verloren. In Israël zag men ontrouw en zwakheid, maar in de Heer was waarheid en kracht. Israël in Kanaän was een herhaling van Adam in het paradijs. Nog voor het einde van Richteren had Israël door ongehoorzaamheid alles verbeurd. De inwoners van het land werden niet uitgedreven. Maar het vervolg van Richteren toont ons de tegenwoordigheid van God onder hen; hersteld van tijd tot tijd met eigen hand het kwaad en door de kracht van de Geest.

Dit moet het karakter van God zijn in een tijd van verbeurde zegen. Of oordeel in gerechtigheid, of zegen in soevereine genade. De mens moet verootmoedigd en

terzijde gezet worden als hij naar voorafgaande beproeving te licht bevonden wordt. God doet met nieuwe kracht een vreemde daad, iets buiten de regel van de bedeling en onafhankelijk van wat eigenlijk zijn hulpbron is. Alle bevrijdingen in de dagen van de Richteren zijn van dit karakter. Met het optreden van Deborah, Gideon, Jefta en Simson zou het systeem, gehandhaafd door eigen hulpbronnen, nooit bevrijding gebracht hebben.

Een voorbeeld hiervan vinden we al in het onregelmatig optreden van Eldad en Medad en hun metgezellen. Dat was de soevereine voorziening van God door de Heilige Geest in het falen van Mozes vanwege zijn ongeduld, om door te gaan met het werk dat hem opgedragen was. Daar leerde hij tot berisping van zijn ongelof dat de hand van de Heer niet te kort geworden was (Num. 11:23).

“Deborah richtte destijds Israël”. Maar dat was geen opvolger van hem die “Koning in Jeshurun” was, zoals wij verwacht zouden hebben. De eer was overgegaan in de hand van een vrouw, want Israël was in wanorde. Overtreding had alles verstoord en het geneesmiddel moest toegepast worden door Gods eigen hand. En dat gebeurde. Zij zingt: *“ga voort, mijn ziel, met kracht”*; een belijdenis dat de bron van haar kracht en overwinning geheel lag in God en dat zij in de kracht van de Geest de strijd van de Heer had gestreden en had overwonnen.

Zo is het ook met **Gideon**. Hij kwam niet uit Juda (aan wie zulk een eer volgens oud recht toekwam), maar uit Manasse. Zijn familie was de kleinste in Manasse. Zo iemand werd van de dorsvloer geroepen om dat zwaard te dragen dat weldra “het zwaard des Heren en van Gideon” zou heten. En dat beroemde zwaard bestond uit 300 man met bazuinen en kruiken. Vreemde oorlogswapens tegen het leger van Midian! Maar Midian vluchtte. Een gerstebrood rolde in het leger en keerde de tenten om! Want de Heer zelf handelde weer en de schat van Israëls kracht mocht daarom in een aarden kruik liggen, (2 Kor. 4:7 lijkt een zinspeling op de kruiken en fakkels van Gideon).

Bij **Jefta** een zelfde verhaal. De zoon van een vreemde vrouw werd door zijn broeders verworpen in Israël en uitgeworpen onder de heidenen. Maar hij werd door de Heer gekozen om Israëls bevrijder te zijn in de dag van de strijd. Waar is Israëls eer nu? Waar is de heerlijkheid en de waarde van hun *eigen* systeem? Als de door zijn broeders verachtte, en uitgeworpen als een onrein iets hun enige hoop in hun rampspoed is? Het was niet tot *hun* eer, ook de kracht van het eigen systeem was nu niet hun hulp en verdediging. Gods Geest, in soevereine genade voor Israël, geeft Jefta. De strijd was des Heren. Israël had weer zichzelf verslagen, maar in God was zijn hulp.

Dit alles vinden wij ook bij **Simson**. Alles wat hem brengt en leid in deze vreemde loop van de geschiedenis spreekt van de kracht en de wegen van God. In Israëls systeem was niets dat het kon doen. Simson was een kind van de belofte, opgevoed in de

onteerde stam van Dan, en was een teken van Gods genade en soevereiniteit. Daarom is hij dadelijk afgezonderd voor God en gebracht buiten de eigenlijke Joodse orde van de dingen. Het pad dat hij ging lag dwars over het platgetreden pad van Israël. Het geheim van God was bij hem. Niemand kende het raadsel dan hijzelf. Zijn eigen familie kende het niet. Hij wilde niets te doen hebben met vader, moeder en land en de wet van Israël en staat onder een nieuwe en bijzondere leiding. Tegengesteld aan de wet en toch onder leiding van de wetgever huwt hij een Filistijnse. Hij ging niet de gewone weg in Israël, gebruikte de hulpbronnen van Israël niet. Maar vreemde en verrassende daden kenmerkten zijn levensloop vanaf de legerplaats te Dan tot aan zijn dood in het Filistijnse land. Alles wat hij deed had hetzelfde karakter. Een ongekende kracht bewoog en leidde Hem. Israëls hulpbronnen werden terzijde gezet en God zelf vertoonde zich in Zijn genade en macht!

Hetzelfde bij **Samuel**. Ook hij was een kind van de belofte en als zodanig een teken van de genade, (Rom. 9:8). Want Johannes 1:13 zegt: *“niet uit bloed, noch uit de wil van het vlees, noch uit de wil van een man, maar uit God geboren”*. Bij zijn geboorte zingt zijn moeder de lof van de genade door de Heilige Geest. Eerst wordt hij een dienstknecht in de tabernakel. Daarna wordt hij geroepen zodat heel Israël hem zal kennen als profeet van God. En ten slotte zien ze in hem de oprichter van de steen Eben-Haëzer, de bevrijder en hulp van het volk.

Na hem zien wij bij **David** weer Gods eigen weg en de hulpbronnen in de tijd van Israëls nood. Want David werd vanachter de schapen geroepen om Israël te weiden. Zijn vader en zijn broers hielden geen rekening met hem. Israël kende hem niet maar de Heer koos hem en zalfde hem. Hij was tijdelijk een verbannen en een arme zwerver; maar ten slotte wordt het Koninkrijk gevestigd in zijn huis door een verbond van onfeilbaar genade tot in eeuwigheid. Vanaf de roeping van Abraham, hun vader, tot aan de verheffing van David hun koning. Door Mozes, Jozua, de richters en Samuel wordt iedere stap van deze wondervolle reis volbracht in de genade van God, terwijl de hulpbronnen van hun eigen systeem, dat wat in hun eigen handen was, totaal nutteloos breken.

De profeten zijn nog een rij van getuigen van dezelfde waarheid. Zij werden verwekt om Israël te leiden door een buitengewone kracht van de Geest. De oorspronkelijke orde van de dingen in Israël voorzag niet in zulk een dienst. Het volk moest stand houden in de herinnering en de gehoorzaamheid van de woorden van Mozes, (zie Deut. 6, 11 en 31). Maar nadat zij deze woorden vergaten wordt er een buitengewone tegenwoordigheid van Gods Geest gegeven en getoond in de dienst en persoon van de profeten. Zo werd door leraars of profeten, door regeerders of bevrijders getuigenis gegeven aan de behoeften van Gods hulpbronnen voor Israël bij ieder volgend geslacht. Dit moest hen voortdurend voor worden gehouden, dat zij hun eigen verbond niet konden houden en dat al hun

hoop op uiteindelijke eer en rust lag in de genade en kracht van God. En zo zal het straks ook zijn, zoals we weten. Israël zal gezien worden als Gods volk in de laatste dagen. In de kracht die voor hen in Jezus is; tot wie deze twee rijen van getuigen heen wijzen en in wie beiden zullen uitlopen op de waarachtige profeet van Israël en op de waarachtige Koning van Israël.

Hoe verfrissend zal het zijn voor hen die moe zijn van de mens en ziek zijn van zijn wijsheid en daden, te wandelen in een sfeer waar de mens verborgen is en waar God alleen zal gezien worden (Jes. 2:17).

Maar er was nog een verdergaand doel van God dat ook voortdurend in Israëls geschiedenis wordt gezien. De voorname bovengenoemde personen waren allen uit Israël en verzekerden Israëls genade. Maar God had doeleinden die verder dan Israël lagen en betrekking hadden op de heidenen; doeleinden van een verhevener karakter en dit duidde Hij aan door een rij getuigen, gevormd door uitnemende personen die allen heidenen waren en vreemdelingen van Israël.

Er schijnt altijd een groep heidenen in Israël geleefd te hebben, van lagere rang dan Israël, hoewel ze ook zegen en instellingen met hun genoten, (zie Ex. 20:10; Lev. 17:12; 18:26; 24:22; Num. 9:14; 15:14, 15, 16, 29; 19:10; 35:15; Joz. 8:35; 1 Kron. 22:2; 2 Kron. 2:17; 15:9; 30:25).

Maar er was ook een groep voorname heidenen die, als ze in de geschiedenis opraden een plaats innamen en geroepen werden tot diensten die hen verheven boven de Israëlieten. Beide zaken zijn betekenisvol, een illustratie van de plannen die God voor de heidenen en de vreemdelingen had, verborgen in zijn raadsbesluiten. De grote massa ervan zal in het Koninkrijk een plaats hebben die ondergeschikt is aan Israël, hoewel zij delen in de vreugde van Israël. Terwijl er een uitverkoren en onderscheiden groep van heidenen - zij die nu geroepen worden om de gemeente van God te vormen - zal zijn, van wie de plaats en waardigheid ver verheven zal zijn boven de plaats en de waardigheid van Israël (Openb. 21:9 - 11, 23, 24). De eerste van deze voorname vreemdelingen is **Melchisedek**. Zijn eer die hij ontving is ons allen duidelijk. Maar met hem begint een rij personen, beroemd in hun dag en geslacht als hijzelf. Dan komen Asnath en Zippora, de vrouwen van Jozef en Mozes. Beide vreemdelingen van Abraham. Maar zij werden moeders van de kinderen die deze voorname vaders in Israël kregen toen zij in hun dagen gescheiden waren van Israël. Zij bekleedden waardigheden waarop de voornaamste dochters in Israël jaloers zouden kunnen zijn.

Dan komt **Jethro** die, toen Israël uit Egypte kwam priesterlijke dienst verrichtte zonder berisping, hoewel hij maar een vreemdeling was en in de tegenwoordigheid van Aäron en raad gaf in bestuurszaken aan Mozes. Hij nam voor een kort ogenblik een zeer voorname plaats in Israël in. Mozes en Aäron - de koning en de priester in Jeshurun - werden door deze vreemdeling terzijde gezet. Een

duidelijk teken als bij Melchizedek al eerder was, van toekomstige grote dingen voor de heidenen.

Na Jethro komt **Rachab**, ook een vreemdelinge die een hoge gedachtenis in Israel kreeg. Een gedachtenis waarnaar de dochters van Israël voortdurend verlangen. Want de hoop van Israël komt door haar naar het vlees, (Matt. 1:5) en haar geloof wordt besproken in verband met het geloof van Abraham, (Jac. 2).

Dan komt **Jaël**, de vrouw van Heber de Keniet, die ook is geëerd. Door haar hand en op bijzondere wijze overwon God de koning van Kanaän voor de Israëlieten, zodat haar geloof zo wordt verteld: *“gezegend boven de vrouwen zij Jaël, de vrouw van Heber de Keniet, gezegend boven de vrouwen in de tent”*, (Richt. 5:24).

Dan **Ruth** de Moabitische, de dochter van een onrein en verworpen volk. Zij krijgt een plaats gelijk aan die van de voornaamste moeders in Israël. Zoals bij Rachab komt de hoop van het volk door haar naar het vlees, (Matt. 1:5). Haar wordt een plaats gegeven gelijk in een waardigheid aan die van Rachel zelf, (Ruth 4:11). Zij had geen verwantschap met Israël maar wordt de drager van het geslacht van Isaï, van wie alle hoop van het volk komt.

In Davids tijd wordt de vreemdeling zeer geëerd. Allereerst bij **Uria**. Hij was een Hethiet maar zijn trouw aan de God van Israël en zijn zelfopoffering en ijver voor Israël schijnt heerlijk in tegenstelling met Israëls hoogste en edelste en beste mens in die dag. Dit overblijfsel van de onreine heidenen berispt zelfs de koning.

In dezelfde tijd vinden de **Ittaï** de Gatie, (2 Sam. 15). Hij met zijn mannen schijnt zich bij David gevoegd te hebben en zijn taal bij die daad was dezelfde als Ruth tot Naomi sprak: *“uw volk is mijn volk en uw God is mijn God”*. Hij was geen Israël niet maar trouwer voor Israëls koning dan Israël zelf. Want toen zijn volk was opgestaan onder Absalom en het land in opstand was bleven deze vreemdeling trouw aan David, ten dode of ten leven.

In dezelfde tijd wordt de vreemdeling of heiden opnieuw ons voorgesteld in Arauna; en als gewoonlijk op een uitmuntende en eervolle wijze. Davids overtreding had het volk onder het oordeel gebracht en de Engel des Heren sloeg er duizenden op het bevel van de Heer. Zijn hand werd tegenhouden boven de dorsvloer van deze Jebusiet. Daar roemde de barmhartigheid voor het eerst tegen het oordeel, (Jac. 2:13). De zonde heerste in Israël tot de dood. Maar de genade heerste tot het leven, het eerste in deze erfenis van de heiden. Wat een hoge onderscheiding! Wat een genade voor de heidenen! Dit sprak tot allen zonder spraak of taal. In Koningen vinden we de weduwe van Sarepta en Naäman de Syriër. Geen van beide bereikte een hoge plaats in Israël zoals die andere vreemdelingen. Maar zij werden monumenten van onderscheidende en uitverkiezende genade (zie Luc. 4:25-27). Later vinden de nog Jonadab, de zoon van

Rekab, (2 Kon. 10:15). Hij wordt de bijrijder van Jehu in het oordeel over het huis van Achab.

Onder de aartsvaders en in de tijden van Mozes, Jozua, Richteren, David en Koningen wordt de vreemdeling van tijd tot tijd ons voorgesteld en altijd in aanzien. Naast dit (toevallig) getuigenis was de blijvende tegenwoordigheid en het getuigenis van de heiden in Israël. Ik bedoel de familie van de Rechabieten die in Israël was van de vroegste tot de laatste tijden, van Mozes tot Jeremia, (Richt. 1:16, 1 Kron. 3:55, Jer. 35:8). Gedurende deze eeuwen woonden zij als vreemdelingen in het land. In het begin gingen ze de stad uit om in de woestijn te wonen en aan het eind behouden zij hetzelfde karakter. Zij bouwden geen huizen, kochten geen akkers, woonden in tenten en aten niet van de vrucht van de wijnstok. Zij vormden een permanente groep van Nazireeërs, nog meer voor God afgezonderd dan Israël. Zo trouw waren zij aan hun gelofte van wijding dat de Heer aan het eind, toen de Heer het oordeel uitsprak over zijn eigen volk, hen beloofde dat hun geen man zal ontbreken om voor Hem te staan al de dagen, (Jer. 35:19). Gedurende hun lange verblijf in Israël en zo vaak we van hen horen, is het altijd tot hun lof. Zij krijgen altijd een ereplaats en vertonen zo een karakter van heiligheid zodat ze uitsteken - net als de andere vreemdelingen - boven het niveau van het volk Israël. De hoofdmans en de Syrophenische verschijnen in het Nieuwe Testament. Als hun meer oudere broeders nemen zij ook een plaats in van onderscheiding. De Heer spreekt er beide keren over.

Als Melchizedek voor de Joden een aankondiging had moeten zijn van een betere orde van priesterschap, dan dat van Aäron (Hebr. 7), dan is deze rij vreemdelingen, na Melchizedek, een voortdurende aankondiging van betere dingen in de toekomst voor de heidenen dan alles wat Israël had onderscheiden. Ja, Israël had door hen voorbereid kunnen zijn op de roeping van de gemeente. De Gemeente die met de Zoon van God als haar Hoofd, vreemdeling op aarde is en die een meer geëerde plaats onder God heeft dan Israël ooit gekend heeft. Al deze voorname vreemdelingen wijzen tevoren naar de Gemeente. Maar de Gemeente komt niet in de plaats van Israël. Zij is een vreemdeling op aarde, waar Israël thuis was. Haar burgerschap is in de hemel en niet op de aarde. De verlost zijn zonen van God en de wereld kent hen niet, zoals zij Christus niet gekend heeft. Zij staan als aan het einde van de eeuwen, (1 Kor. 10:11), gestorven en opgestaan met Christus. De Heer Jezus had geen plaats op de aarde en zij, als het ware met Hem, verblijven hier ook tijdelijk. In beginsel afgezonderd van alles om hen heen, zoals de Rekabieten afgezonderd waren van Israël, onder wie zij slechts wonen of hun tenten opsloegen.

Niet gesproken wordt over de geschiedenissen van deze vreemdelingen als typisch voorbeeld. Alleen wordt gewezen op het feit van hun hogere positie in Israël als aankondiging van God, van Zijn hogere verheven bedoeling betreffende de gemeente, de ware vreemdelingen. Van sommigen kan de geschiedenis

zinnebeeldig zijn. De bijzonderheden van hun geschiedenis zijn niet beschouwd, maar alleen het feit van hun verheffing in Israël. Opgemerkt wordt hoe aangenaam de gemeente zich openbaart tijdens de tussentijd van het verwerpen door Israël van de Messias, tot de uiteindelijke bevrijding van Israël door de Messias (Ex. 2:16-22). Zippora (die al eerder is aangeduid) wordt schuldenaar vanwege de bevrijding en leven (waarvan het water of een bron het voortdurend zinnebeeld is). Mozes, in de dag van zijn verbanning van Israël neemt het recht om haar als zijn vrouw te nemen met de volle goedkeuring van haar vader. Dit alles is vol betekenis van de verborgenheid van Christus, de Vader en de gemeente.

Als bewijs dat dit een type is kunnen wij herinneren aan de rede van Stefanus, wanneer hij spreekt over de verwerping van Jozef en Mozes door hun broeders als verwant met de verwerping van Christus door de Joden. Jozefs en Mozes geluk met heidense vrouwen stellen duidelijk de eenheid voor van de Heer met de gemeente gedurende Zijn verwerping en vervreemding van Israël. Verder wordt opgemerkt dat, dat waarin een onpartijdige Jahweh een vreemdeling liefde bewijst en dat wat de Heilige Geest via Paulus zegt dat een heilige moet verwachten, hetzelfde is. (Deut. 10:18, 1 Tim. 6:8).

Zo eindigen twee geslachtslijnen in Christus:

De lijn van vooraanstaande Israëlieten of achtenswaardige leiders van het volk die geroepen werden in de bijzondere kracht van de Geest om Israël te helpen en te leiden, eindigt in Christus als Israëls ware profeet en Koning, de God van Jesurun, die in de laatste dagen het schild van hun hoop en het zwaard van uw hoogheid zal zijn, (Deut. 33:29);

En de lijn van onderscheiden heidense vreemdelingen die een karakter vertonen van waardigheid en eer, veel hoger dan de gewone roeping van Israël, eindigt in Christus als het hoofd van Zijn lichaam, de gemeente.

Het komende Koninkrijk zal Hem openbaren en zij die ieder afzonderlijk met Hem verbonden zijn in deze verschillende heerlijkheden. Alle dingen in de hemel en op de aarde zullen dan in Hem zijn samen gebracht, (Ef. 1:10). De ware vreemdelingen of gelovigen zullen schijnen in de hemelen, *“als de zoon in het Koninkrijk van hun Vader”* (Matt. 13:43). Israël zal zijn rust, hun heilige rust vinden op aarde onder David, hun Vorst en Herder. Dit alles brengt ons tot het Johannes-evangelie, want Johannes is de geschikte getuige van Christus als de Zoon van God, de Vreemdeling op aarde en van de heiligen die gemeenschap met Hem hebben in dat karakter en in de betrekking met de Vader. Want dit evangelie wordt daardoor onderscheiden en maakt dat dit evangelie een deel van Gods Woord wordt, kostelijk voor ons.

Mogen ook wij verstandige harten hebben om de verborgenheden die in dit hemelse Woord ons worden meegedeeld te verstaan. Kunnen we het maar onderscheiden; iedere regel ervan heeft zijn eigen

goddelijk gezag. Maar geliefden, de enige veilige en nuttige kennis is dat wij met de Heer in gemeenschap komen door de Geest; en dat dit als we die eenmaal verkregen hebben bevorderlijk is om deze

gemeenschap uit te breiden. Mogen wij dit meer en meer nastreven.

Oorsprong: [Le Messenger Évangélique 1954-197](#)

Titel: [Introduction à l'étude des évangiles](#)

Oude Sporen 2009

